

ΝΕΟΣ ΕΛΛΗΝΟΜΝΗΜΩΝ

ΠΕΡΙΟΔΙΚΟΝ ΣΥΓΓΡΑΜΜΑ ΣΥΝΤΑΣΣΟΜΕΝΟΝ ΚΑΙ ΕΚΔΙΔΟΜΕΝΟΝ

ΥΠΟ

ΣΠΥΡ. Π. ΛΑΜΠΡΟΥ

8

1911

ΦΩΤΟΤΥΠΙΚΗ ΑΝΑΤΥΠΩΣΙΣ * 1969 * RÉIMPRESSION ANASTATIQUE

ΕΚΔΟΣΕΙΣ

ΒΑΣ. Ν. ΓΡΗΓΟΡΙΑΔΗΣ

BAS. N. GRÉGORIADÈS

Ε.Υ.Δ. ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ
ΙΩΑΝΝΙΝΑ 2006

ΒΙΒΛΙΟΚΡΙΣΙΑΙ

Edgar Martini. Textgeschichte der Bibliothek des Patriarchen Photios von Konstantinopel. I Theil. Die Handschriften, Ausgaben und Übertragungen. (Des XXVIII. Bandes der Abhandlungen der Philologisch-Historischen Klasse der Königl. Sächsischen Gesellschaft der Wissenschaften N° VI). Mit 8 Tafeln in Lichtdruck. Leipzig. Bei B. G. Teubner 1911. Είς 8ov.

Ὁρθῶς ἐλέχθη ὑπὸ τοῦ μακαρίτου Κρουμβάχερ, ὅτι α' Ἡ Βιβλιοθήκη τοῦ Φωτίου εἶνε τὸ σπουδαιότατον τῶν εἰς τὴν ἱστορίαν τῶν γραμμάτων ἀναφερομένων ἔργων τῶν μεσῶν αἰώνων, ἔχει δὲ δι' ἡμᾶς δυσεκτίμητον ἀξίαν ἕνεκα τῆς ἐν αὐτῇ διασώσεως ἀξίων πίστεως εἰδήσεων περὶ πολυπληθῶν συγγραφέων τῶν ἀρχαίων χρόνων, ἀπολεσθέντων καθ' ὀλοκληρίαν ἢ κατὰ μέγα μέρος ». Καὶ ὁμως τῆς σπουδαιοτάτης ταύτης συγγραφῆς τοῦ μεγάλου πατριάρχου δὲν ὑπάρχει μέχρι τοῦδε ἔκδοσις ἀνταποκρινομένη πρὸς τὰς σημερινὰς ἀπαιτήσεις τῆς κριτικῆς. Ἡ ἐν Βερολίνῳ τῷ 1824 δίτομος ἔκδοσις τοῦ Ἐμμανουὴλ Bekker, γενομένη δύο σχεδὸν αἰώνας μετὰ τὴν πρώτην πλήρη ἔκδοσιν τοῦ Δαβὶδ Höschel ἐν Αὐγούστῃ τῷ 1601 καὶ τινὰς ἄλλας μετ' αὐτὴν, παρουσιάζει μὲν βελτιώσεις τοῦ κειμένου ἐν σχέσει πρὸς ἀρχαιοτέρας τινὰς ἔκδόσεις, ἀλλ' εἶδειτο νέων φροντίδων, ἃς εἶνε ἄπορον πῶς οὐδεὶς ἐπιχείρησε νῦνα λάβῃ μέχρι τοῦδε, εἰ καὶ παρῆλθον ἔκτοτε ὀγδοήκοντα καὶ ἑπτὰ ἔτη. Οὐδὲ δύναται βεβαίως νὰ γείνη λόγος περὶ τῆς ἐν τῇ Ἑλληνικῇ πατρολογίᾳ τοῦ Migne ἰσπανοῦ ἔκδοσεως, ἥτις, ὡς τοῦτο δύναται ἄλλως νὰ λεχθῆ καὶ περὶ πλείστων ἄλλων συγγραφέων συμπεριληφθέντων ἐν τῇ αὐτῇ συλλογῇ, οὐδὲν ἄλλο εἶνε ἢ ἀπλὴ ἀνατύπωσις τοῦ κειμένου τοῦ Bekker. Ἄλλ' ὅπασαν ἀνεπαρκῆς εἶνε ἡ τούτου ἔκδοσις ἀρκεῖ νὰ ἐννοηθῆ, ὅταν εἰπωμεν, ὅτι ἡ Bekker τέσσαρας μόνον τῶν σωζομένων κωδίκων τῆς Βιβλιοθήκης τοῦ Φωτίου ἔλαβεν ὑπ' ὄψιν. Καὶ ὁμως σήμερον εἶνε γνωστοὶ εἰκοσιτέσσαρες κώδικες περιέχοντες τὸ ὅλον ἔργον, εἰκοσιοκτὼ δὲ περίλαμβάνοντες ἀποσπάσματα.

Ἐπικαιροτάτη λοιπὸν ὑπῆρξεν ἡ σκέψις τοῦ ἐν Λειψία καθηγητοῦ κ. Μαρτίνη, ἀναλαβόντος τὸ ἐπίπονον ἔργον νέας ἐκδόσεως τῆς Βιβλιοθήκης ἢ Μυριοβιβίου τοῦ Φωτίου. Συνεῖδε δὲ τὴν τοιαύτην ἀνάγκην τὸ πρῶτον πρὸ δωδεκαετίας, καὶ ἔκτοτε ἤρξατο μελετῶν τοὺς ἐν Ἰταλίᾳ καὶ Γαλλίᾳ, ἔπειτα δὲ καὶ τοὺς ἀλλαχοῦ σωζομένους κώδικας. Πρῶτος δὲ καρπὸς τῶν εὐρυτάτων τούτων ἐρευνῶν εἶνε τὸ ἐνταῦθα ἀγγελλόμενον πρῶτον μέρος τῆς αἰστορίας τοῦ κειμένου τῆς Βιβλιοθήκης τοῦ πατριάρχου Κωνσταντινουπόλεως Φωτίου, τὸ πραγματευόμενον περὶ τῶν κωδίκων, τῶν ἐκδόσεων καὶ τῶν μεταφράσεων, εἰς ὃ θὰ ἐπακολουθήσῃ τὸ δεύτερον μέρος, μέλλον νὰ περιλάβῃ τὰ κατὰ τὴν εἰς τὰ ἡμέτερα χειρόγραφα προὑποκειμένην φάσιν μέχρι τοῦ ἀρχετύπου τῆς συγγραφῆς. Ἐπιστέγασμα δὲ τοῦ ὅλου προεισαγωγικοῦ τούτου ἔργου ἔσται ἡ νέα ἐκδοσις τῆς Βιβλιοθήκης.

Ἡ προκειμένη συγγραφή τοῦ κ. Μαρτίνη διαιρεῖται εἰς δύο τμήματα, ὧν τὸ μὲν πρῶτον πραγματεύεται τὰ κατὰ τοὺς σωζομένους κώδικας τῆς Βιβλιοθήκης (σ. 6-108), τὸ δὲ βραχύτερον δεύτερον τμήμα τὰ κατὰ τὰς ἐκδόσεις καὶ μεταφράσεις αὐτῆς (σ. 109-133). Δύσκολος θὰ ἦτο ἡ διὰ βραχείων ἀνάλυσις τῆς περιγραφῆς τῶν κωδίκων καὶ τῆς ἐκθέσεως τῶν κατὰ τὴν συγγένειαν αὐτῶν καὶ τὴν κατὰ οἰκογενεῖας κατάταξιν, ἧς πόρισμα εἶνε τὸ ἐν σ. 108 γενεαλογικὸν στέμμα, καθ' ὃ κυριώδεις κώδικες εἶνε δύο τῆς Μαρτιανῆς βιβλιοθήκης, ὁ ὑπ' ἀρ. 450 (ὁ Α τοῦ Bekker), γεγραμμένος τὸν δέκατον αἰῶνα ὑπερμεσοῦντα, καὶ ὁ ὑπ' ἀρ. 451 (ὁ Μ τοῦ Μαρτίνη), τοῦ δωδεκάτου αἰῶνος. Ἀμφότεροι οἱ κώδικες οὗτοι εἶνε γεγραμμένοι ἐπὶ περγαμνῆς καὶ περιῆλθον εἰς τὴν Μαρτιανὴν τῷ 1469 ἐκ τῆς πλουσίας βιβλιοθήκης τοῦ καρδινάλιου Βησσαρίωνος. Καὶ ὁ μὲν 450 ἀνῆκε τὸν δέκατον τρίτον αἰῶνα εἰς τὸν ἐν Κυζίκῳ Θεόδωρον Σκουταριώτην, ὁ δὲ 451 ἦτό ποτε ἐν Θεσσαλονίκῃ κτῆμα τῆς σεβασμίας μονῆς τῆς ὑπεραγίας Θεοτόκου τῆς Περιβλέπτου. Οἱ κώδικες οὗτοι ἀντιπροσωπεύουσι δύο διακεκριμένας ἀπ' ἀλλήλων οἰκογενεῖας, ἐξ αὐτῶν δ' ἀπέρρευσαν ἀμέσως ἢ ἐμμέσως ἅπαντες οἱ μέχρι τῆς σήμερον σωζόμενοι, ὧν οἱ πλεῖστοι ἐγράφησαν ἐν ταῖς ἡμέραις τῆς Ἀναγεννήσεως.

Εἰς τὸ πόρισμα τοῦτο καταλήγει ὁ συγγραφεὺς μετὰ λεπτομερῶ-

στάτην περιγραφὴν τῶν κωδίκων καὶ ἐξηκριθωμένην μελέτην, δι' ἣν εἶνε ἄξιος νὰ ἐπισύρῃ τὸν δίκαιον ἔπαινον, οὐ μὴν ἀλλὰ καὶ τὸν θαυμασμόν τοῦ ἀναγνώστου. Ἄλλ' ὡς πρὸς τὴν ἡλικίαν τοῦ κώδικος Α παρατηρῶ τὰ ἐξῆς. Ὁ Zanetti καὶ ὁ Morelli εἰσιώρουν τὸν Μαρκιανόν τοῦτον κώδικα γέγραμμένον τὸν δωδέκατον αἰῶνα, ἀλλ' ὁ Bekker ἀνεβίβαζεν αὐτὸν εἰς τὸν ἑνδέκατον. Ὁ δὲ κ. Bruno Keil ἐκ φωτογραφιῶν ὑποβλήθεισῶν εἰς τὴν κρίσιν αὐτοῦ ὑπὸ τοῦ κ. Μαρτίνου ὑπολαμβάνει αὐτὸν γραφέντα κατὰ τὸ δεύτερον ἡμισυ τοῦ δεκάτου αἰῶνος. Ἄλλ' ἐπιτραπήτω νὰ ἐκφράσω τὴν γνώμην, ὅτι ἡ φωτοτυπία τοῦ Πίνακος I ἐμποιεῖ εἰς ἐμὲ τὴν αἰσθησιν, ὅτι ὁ κώδιξ ἀνήκει οὐχὶ εἰς τὸ δεύτερον, ἀλλ' εἰς αὐτὸ τὸ πρῶτον ἡμισυ τοῦ δεκάτου αἰῶνος. Χαρακτηριστικὸν τοῦ χρόνου δύναται νὰ θεωρηθῇ σὺν τοῖς ἄλλοις τὸ ἀπὸ τῶν δεξιῶν πρὸς τᾶριστερὰ ἐπικλινές τῆς γραφῆς.

Πλὴν τῆς ἀντιπαρατηρήσεως ταύτης σημειωθῆτω ἐνταῦθα, ὅτι ἐν σ. 49 ἰσφαλμένως ἀναγράφονται αἱ Ἀθῆναι ἀντὶ τῆς Κανταβριγίας ὡς τόπος τυπώσεως τοῦ ἱμοῦ Catalogue of the greek manuscripts on Mount Athos.

Μετὰ τῆς αὐτῆς δ' ἐπιμελείας καὶ ὁ περὶ τῶν κωδίκων λόγος εἶνε ἀναγεγραμμένα τὰ κατὰ τὰς διαφόρους ἐκδόσεις καὶ μεταφράσεις τῆς Βιβλιοθήκης τοῦ Φωτίου. Ἐν τοῖς περὶ τούτων γραφομένοις εἰδικώτερον ἐνδιαφέρεται ὁ Ἑλληὴν ἀναγνώστης περὶ δύο Ἑλλήνων μεταφραστῶν τῆς Βιβλιοθήκης, τοῦ Ἀντωνίου Κατηφόρου καὶ τοῦ Ἰωάννου Βελούδου. Τούτων ὁ Ζακύνθιος Κατηφόρος, χρηματίσας ἱερεὺς ἐν τῇ πατρίῳ νήσῳ, μετεκλήθη πρὸ τοῦ 1717 εἰς Βενετίαν ὡς καθηγητὴς ἐν τῷ Φλαγγινιανῷ φροντιστηρίῳ. Μέχρι δὲ τοῦ ἐν Βενετίᾳ τῷ 1763 θανάτου ἠσχολήθη περὶ διάφορα θεολογικά, ἱστορικά καὶ φιλολογικά ἔργα, ὧν ὀλίγα μόνον ἐξεδόθησαν διὰ τοῦ τύπου. Μεταξὺ δὲ τῶν ἀνεκδότων αὐτοῦ ἔργων εἶνε καὶ ἡ ἐν τῇ Μαρκιανῇ βιβλιοθήκῃ ἐπτάτομος προεργασία πρὸς καθολικὴν ἐκδοσιν τῶν ἔργων τοῦ Φωτίου, ἐν ἣ καὶ λατινικὴ μεταφράσις τῆς Βιβλιοθήκης. Ὁ κ. Μαρτίνου παρέχει ἐν σ. 123 κ. ε. πολυτίμους νέας εἰδήσεις περὶ τοῦ ἀξιολόγου τούτου ἔργου τοῦ Κατηφόρου καὶ περὶ τῆς σχεδιαζομένης ὑπ' αὐτοῦ καθολικῆς ἐκδόσεως τῶν συγγραφῶν τοῦ πατριάρχου. Εἰς δὲ τὴν ὑπ' αὐτοῦ περὶ τοῦ Κατηφόρου παρεχομένην βιβλιογραφίαν προσθετέα καὶ τάδε· α') Γεωργίου Ζαβίρα Νέα Ἑλλάς. Ἀθήνησι, 1872

σ. 141 κ. ι. 6) Κ. Σάθα Νεοελληνική φιλολογία. Ἐν Ἀθήναις. 1868 σ. 521 κ. ι. γ) *Hubert Pernot* Bibliographie Ionienne. Ἐν Παρισίοις. 1915 ἀρ. 281, 308, 314, 317-9, 325, 406, 448, 510, 530, 2002.

Ὁ δὲ Ἰωάννης Βελοῦδος ὃ ἐν Βενετίᾳ γνωριμώτατος ἐπὶ μακρὰ ἔτη διευθυντὴς τῆς Μαρκιανῆς καὶ ἐν ἔτει 1890 ἀποθανὼν εἶνε γνωστόν, ὅτι ἐν τῇ νεότητι ἐφιλοπόνησεν ἰταλικὴν μετάφρασιν τῆς Βιβλιοθήκης, ἣτις φαίνεται περατωθεῖσα βραχὺν χρόνον μετὰ τὸ 1834, ἀλλ' οὐδέποτε ἔδημοσιεύθη. Δυστυχῶς οὐτ' ἐν Βενετίᾳ ἠδυνήθη νάνυρρη αὐτὴν ὁ κ. Μαρτίνη, οὐτ' ἐν Ἀθήναις εὐρίσκειται κατὰ τὰς ὑπ' αὐτοῦ γενομένας ἐρευνας. Κἀγὼ δ' ἐρωτήσας ἔμαθον, ὅτι εἰς τὴν Ἐθνικὴν βιβλιοθήκην, ἐν ἣ ἀπόκεινται τὰ ἔντυπα βιβλία τῆς βιβλιοθήκης τοῦ Βελοῦδου, οὔτε τοῦτο οὔτε ἄλλο τι τῶν χειρογράφων αὐτοῦ περιῆλθεν.

Τὴν ἀξίαν τοῦ βιβλίου τοῦ κ. Μαρτίνη συμπληροῦσι τέλος ὀκτὼ ἀξιολογοὶ φωτοτυπικοὶ πίνακες σελίδων τῶν κυριωτάτων κωδίκων τῆς Βιβλιοθήκης τοῦ Φωτίου.

Publications de l'École des langues Orientales vivantes. Bibliographie Ionienne. Description raisonnée des ouvrages publiés par les Grecs des Sept-îles ou concernant ces îles du quinzième siècle à l'année 1910 par *Emile Legrand*. Oeuvre posthume complétée et publiée par *Hubert Pernot* Docteur ès lettres, répétiteur à l'École des langues Orientales vivantes. Ἐν Παρισίοις. Ernest Leroux, éditeur. Εἰς μέγα 8ον. Τόμοι δύο ἐκ σελίδων ἐν ὄλῳ IX, 860.

Γνωστὴ εἶνε ἡ ἀκρίβεια, μεθ' ἧς ὁ μακαρίτης Αἰμίλιος Legrand ἠσχολήθη περὶ τὴν ἑλληνικὴν βιβλιογραφίαν, παρασχών ὡς καρποὺς τῆς τοιαύτης αὐτοῦ ἀσχολίας τοὺς ἐννέα τόμους τῆς Bibliographie hellénique aux XVe et XVIe siècles καὶ τῆς Bibliographie hellénique au dix-septième siècle. Οἴονεὶ συμπληρόνων τὰ ἔργα ἐκείνα εἶχεν ἐπιληφθῆ ὁ Legrand καὶ τῆς ἰδίας ἀναγραφῆς τῶν βιβλίων τῶν ἀναφερομένων εἰς τὰς Ἰονίους νήσους, ἀφορμὴν λαβὼν ἐκ τῆς μετὰ τὸν θάνατον τοῦ γυμνασιάρχου Κερκύρας Ἰωάννου Ῥωμανοῦ ἐν ἔτει 1895 ὑπὸ τῶν οἰκείων ἀποστολῆς μεγάλου μέρους τῆς βιβλιοθήκης τοῦ μεταστάντος εἰς τὸν ἐν Παρισίοις βιβλιοπώλην Ἀλφόνσον Picard, οὗ ὁ ὑπ' ἀρ. 86 κατ' Ἀπρίλιον τοῦ 1896 ἐκδοθεὶς κατάλογος περιλάμ-